

Огнен Спироски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Природно-математички факултет, Скопје
ognens@gmail.com

**МАКЕДОНСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ, ВАРИЈАНТИ И
ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ**

Клучни зборови: интертекстуалност, текстуални формули, варијанти на народни песни, класификација на песни, преглед на литература.

Вовед

Народната песна е амалгам на музика и поезија, два уметнички медиума во кои доживува еволуција, и во кои вродува и музички и текстуални варијанти. Варијантите на народната песна се предмет на интерес на нејзините објавувачи, истражувачи и изведувачи. Тие можат да се анализираат користејќи генеалогски парадигми, пристап што го појаснува споделеното наследство во еволуцијата на варијантите. Терминот „*фамилија на песни*“ е дефиниран, пред сè за мелодиските варијанти, меѓутоа принципно важи за кои било информации (генетски) споделени меѓу песните, вклучувајќи го текстот на песната. (Bronson 1950; Спироски и др., 2024, Спироски 2024).

Интертекстуалноста е феноменот на поврзаноста на два текста преку нивна текстуална сличност, како при цитирање или употреба на фрагменти текст од друго дело (пракса позната уште од антиката), или какво било референцирање на надворешни симболи како извор на значење. Теоријата на интертекстуалноста, дефинирана во литературните кругови на постструктурализмот од Кристева и Барт околу 1970 – 1980,

развија обемен теоретски корпус и широк интерес во референцирање и толкување текст, базиран на структурализмот и семиотиката (Ќулавкова 2021; Chandler 2022) Интертекстуалноста е присутна и како теорија во фолклористиката, а и како феномен при истражувањата, како тие на јужнословенските народни песни и нивните варијанти (Димовска 2014, 2022; Бурић 2016).

Текстуални варијанти на македонските народни песни се прибележани уште во најраните публикации за фолклорот на Јужните Словени. Варијанти се присутни и во првите објавени зборници на народни песни во 19 век, како тие на Верковиќ и браќата Миладиновци. Во понатамошните публикации, објавувачите забележуваат сè повеќе варијанти на народни песни во рамки на едно издание. Варијанти на истата песна можат да се најдат и низ разни поединечни публикации и во збирки на реобјавени песни. Постојат и мал број збирки и индекси со варијанти или референци до варијантите во други публикации.

Текстуалните варијанти се повеќе запишувани, објавувани и истражувани од музичките варијанти. Сепак, објавен е мал број компаративни анализи на варијантите на текстовите и нивни систематизации, повеќето од крајот на 19 до средината на 20 век. Анализите на варијантите биле правени квалитативно и рачно, пред сè во доменот на фолклористиката, културата и историјата, а поретко лингвистички, класификаторски и сл. Во понатамошните секции е понуден мал преглед на литература и истражувања за интертекстуалност и варијанти на македонски народни песни, направен за формирање корпус песни за алгоритамска анализа на еволуција во мелодија и текст (Спироски 2024).

Интертекстуалност, бриколажа и варијантност во фолклорот

Варијантите на народните песни покажуваат значителна до речиси целосна интертекстуалност, феномен забележан од нивното најрано запишување и истражување, а третиран низ различни теоретски и практични парадигми, од класификација, лингвистика па до естетика. Интертекстуалноста во народната песна помогнала и за развивање нови модели и теории во науката, пред сè во фолклористиката и литературата. Но таа е и жив и често свесно практикуван пристап и во препежувањето

и во создавањето нови варијанти на постоечките народни песни, како и на нови песни (Верковиќ, 1860, Поленаковиќ 1952, Хаџиманов, 1960, Узунски, 1991, Младеновски, 2007, Спироски, 2009, Ѓурић, 2013, Бурић, 2016, Кузман 2021, Мојсова-Чепишевска 2022).

Практичниот интертекстуален пристап соодветствува на структуралистичката концепција на Леви-Строс за *бриколажа* и *бриколер*, соодветен за народниот уметник, што ги реупотребува постоечките нешта (симболи, митови) што се нашле околу него, и преку нив, со нивното колажирање и креативна реорганизација, создава ново дело, нов мит. (Lévi-Strauss 1962) Семиотските анализи на бриколажата покажуваат дека оперира преку неколку клучни трансформации: додавање, бришење, заменување и транспозиција (Chandler 2022). Тие потсетуваат на трансформациите на генетскиот код и ја приближуваат оваа парадигма до еволутивните со методи како кај генетика, меметика, генеалогичка, филогенетика и биоинформатика. Дигиталните студии во еволуцијата на интертекстуална бриколажа, односно на варијанти на песни, се овозможени со методи од информатика (Спироски 2024).

Варијантите на песни и нивното подредување и групирање се инспирација за разни класификациски шеми и систематизации на народни песни, како литературната, модалната, лексикографската на Крон (фински метод) и др. (Keller 1984). Од нив се издвојува граматичката, што Барток ја доработил од лексикографската, за потребите на анализа на Балканскиот музички фолкор од народните песни снимени во теренските истражувањата на М. Пари и А. Лорд во 1930-те во Југославија, од кои објавиле препис и етномузиколошка анализа на само 75 српско-хрватски песни (Bartók 1951).

Меѓу првите фолклористички истражувања биле обидите да се реконструираат потеклата и „оригиналните“ први верзии на песните и приказните, користејќи мноштво собрани варијанти. Овој историско-географски пристап е одлика на Финската школа на почетокот на 20 век и имал ограничени резултати во барање „архетипови“, а е доста критикуван, како и за несоодветноста на концептот на „оригинална“ верзија. Создавањето на некои од првите фолклористички индекси било дел од оваа потрага по „архетипови“, а еволуцијата на фолклористиката може да се следи и како развој на фокусот на истражувањата, од потрага по „оригинален“ наратив, до анализа на паралелни наративи во интеракција (Taylor 1968). Ова

е илустрирано со индексот на Арне за типови приказни, првично објавен регионално за Финска (1910) и неговите проширувања од Томпсон и др. (1928 и 1961), до воведувањето нов индекс на мотиви на Томпсон (1938), замислен глобално и за повеќе видови фолклор. Слично, и преку идеите и анализите на советскиот фолклорист Проп (1928) за морфологија на бајката и неговата критика на систем типови приказни, кои откако се преведени на англиски во 1958, понатаму се развиени од Леви-Строс, Барт, Дандес и др., а во основа ја формализираат и ја анализираат флуидноста на фолклорот и на митот (Dundes 2007; Ќулавкова 2021).

Други критики на историско-географскиот пристап има и поради пренебрегнувањето на креативниот и авторски чин во изведувањето на оралната поезија, аспекти што се опфатени од *орално-формулаичната теорија* на Пари (1971) и Лорд (1960). Нивните теоретски истражувања на јазични формули кај античката хомерска епска поезија ги поткрепиле со компаративна анализа на слични примери во варијанти на епски песни од живата јужнословенска јуначка поезија, користејќи теренски звучни снимки од нивните фолклористички истражувања во Југославија во периодот 1930 – 1960. Орално-формулаичната теорија за повторливи метрички јазични образци (*тјекстурални формули*) во песните и нивната улога во оралната композиција на долгата епска поезија, има доста успеси, но и критики (Ljubinković 1991), како и нејзини проширувања и доработувања. (Foley 1988)

Звучните снимки и записите од истражувањата на Балканот сега се дел од Збирката на усна литература на Милман Пари (Milman Parry Collection of Oral Literature) на Харвард. Колекцијата имала мало освежување во новиот милениум со дигитализација и отворање веб-страницата, на кој се наоѓаат и записи за околу 100 песни снимени во Македонија, од кои само 3 епски песни се со дигитализиран звук и сите почнуваат со формула „Бог да бие (*име*)“. Останатите песни, како и повеќето од околу 1300 записи, сè уште не се препишани ни дигитализирани. Пери, Лорд и Барток направиле фундаментални студии и за варијантноста, и според видот и обемот на фолклористичкиот материјал, и според порамнувањето на стиховите на варијантите за споредување на текстовите и формулите од песните, а и според квантитативните анализи на текст и формулаичност. Интересно е што ваквите концепции имаат пандан цел век пред тоа, во ставовите објавени од првите собирачи на фолклор кај Јужните Словени и Македонците

во 19 век, како кај: Караџиќ, Миладиновци, Верковиќ, Кухач и др., што е коментарирано понатаму во овој труд.

Поимите *интертекст* и *неинтертекст* за варијанти на песни и во истражувања

Споделениот текст меѓу варијантите на една песна се *инваријантен интертекст*. Остатокот од текстот што не е споделен меѓу варијантите (*варијантен неинтертекст*), е локален и специфичен за една или за мал број варијанти, и е поинформативен за истражувања.

Одличен пример за истражување на неинтертекст е трудот на (Поленаковиќ 1953) со компаративна анализа само на разликите меѓу ракописот и објавените редактирани песни во зборниците на Шапкарев. Во ова детално истражување на „уредувачка варијантност“ анализирани се само делниците од текстовите што не се исти и се каталогизираат типовите на промени направени за печатење. Промените ги има во сите песни, и тоа од промена на букви и фонетика до менување, бришење и додавање зборови и стихови. А со оглед на изјавите на Шапкарев за држење до специфичностите на изворниот материјал без менување, не се наивни промените ни причините зошто бил принуден да ги направи за публикација. Во (Поленаковиќ, 1967) има направено слична анализа на неинтертекст и со разликите во писмата од Миладиновци во ракопис и објавените верзии. Во овој случај се работи за многу подолги исти текстови со многу помали разлики, главно, по некоја буква неинтертекст.

За српско-хрватските епски песни долго е истражуван авторскиот стил на индивидуалните пејачи од кои ги запишувал Караџиќ, пред сè разгледувајќи ги не-интертекстуалните делници, замените во формулите и др., во кои пејачите покажувале најмногу варијантност, а некои и свој стил и авторско поетски достигнувања (Ђурић, 2013).

Појава на варијанти кај јужнословенски и македонски народни песни до 20 век

Првите објавени записи на јужнословенските народни песни од 16 век се фасцинантна интертекстуална историска читанка, бидејќи се работи

за во целост цитирани народни, орални песни, во рамки на авторска и пишана поезија, вклучувајќи и 2 нотни записи. Нив ги запишал Петар Хекторовиќ (1487 – 1572) од Хвар, во 1556 во писмо, а објавени се во 1568 како дел од неговата книга „Рибање и рибарско приговарање“, во која во својот авторски поетски текст, вметнал, односно цитирал 4 народни песни, слушнати од Паској и Никола. Две од нив се првите објавени јужнословенски јуначки песни – бугарашчици или бугарштици, а 2 се првите објавени лирски народни песни. Едната објавена јуначка песна е воедно и балада, а и првата објавена варијанта на песната за Марко Крале и брат му Андријаш. За неа подоцна се објавени уште варијанти (Богишиќ 1878), вклучувајќи два (2) најдени во живата орална традиција во охридските села Врбјани и Годивје од Наум Целакоски во 1971 (Саздов 1973).

Записите на јужнословенските народни песни кај Хекторовиќ возможно е да се и првите објавени записи на народни песни во цела европска литературна традиција (Rakić 2006). Во текстот на Хекторовиќ песните се „бугаркињи“, кои се „бугарени“ (изведувани, тажно пеени) на „српски начин“, што алудира на специфичниот метар и жанр – епски петнаестерец, главно, трохејски, во меланхоличен стил. Овој метар е карактеристичен за жанрот на бугарштиците што се смета дека се раширил од центарот на Балканот до Приморјето и изумрел до крајот на 18 век, за разлика од епскиот десетерец што постоел паралелно со бугарштиците и останал жив до 19 век кога е евидентиран во првите објавени збирки на јужнословенски фолклор. Првата збирка објавени бугарштици (Богишиќ 1878) содржи и варијанти на околу 12 песни, некои дадени во мерката десетерец. Збирката содржи и дискусија за бугарштиците и метриците, како и референци до други публикации што содржат варијанти од збирката, на пример, кај Караџиќ.

Варијанти на народните песни се објавени уште во првите зборници на Вук Караџиќ, со наставите „опет то, само другачије“ и сл. Караџиќ е прв што објавува македонски народни песни, а првата ја објавува во 1815, во збирката што има и неколку мелодии. Се издвојува неговата публикација (Караџиќ 1822), со збирка од 27 македонски песни. Караџиќ во коментарите во книгите посочува некои варијанти на песни и зборови, а на кратко ја дискутира улогата на пејачот и природата на варијантноста, за кои има сфаќања слични на тие од теориите за орално-формулаична композиција и интертекстуалност.

Прва научна публикација со компаративни анализи на варијанти на песни од јужнословенскиот фолклор (веќе објавени во други збирки) во Русија приредува Бесонов во 1855 во 2 книги. Во првата книга има мултидисциплинарна анализа на епската песна во Србија и Бугарија, за која воведува и неформална класификација за групирање на песни според слични мотиви, познати ликови и настани (историски или не).

Некои од епските песни кај (Бесонов, 1855) се објавени со 2 варијанти, дадени паралелно вертикално во 2 колони, со подредени слични стихови во ист ред. Под нив се дадени коментари за природата на јазичните варијации во зборови, изрази, теми и личности во стиховите, а понекогаш посочени и додатни варијанти. Варијантите се најчесто од Бугарија и Србија, иако некогаш се дадени и 2 варијанти од Бугарија (вклучува и песни од Македонија). Бесонов ја дава првата детална компаративна текстуална анализа на варијанти на долги епски песни и го третира и неинтертекстот, а наредна таква во литературата наоѓаме дури во научните трудови на Пари и на Лорд за јазична формулаичност на јужнословенската епска поезија.

Првата песна со две варијанти е за Болен Дојчин, од Солун, Македонија (сл. 3), а нејзина варијанта има и во првиот звучен запис на македонски песни, снимен од Леон Азулај (Léon Azoulay) околу 1900, во изведба на Димитар Кучков од село Кожле, Скопје. Азулај снимил уште една песна, во која Кучков пее за „Стојан војвода... македонски комита“. Снимките може да се најдат дигитализирани на веб-страницата на Националната библиотека на Франција.

Варијанти на „Болен Дојчин“ се анализирани и кај (Путилов, 1968; Смирнов, 1974).

Во првата збирка на македонски женски (лирски) народни песни објавена од Верковиќ во 1860 внесени се и варијанти на песни, повеќето од кои ги пеела неговата информаторка Дафина, за која пишува дека е достајна за споредба со Хомер. Верковиќ пишува за ситуација, каде слушајќи го како препрочитува што запишал за една песна (бр. 19, сл. 4), Дафина не била задоволна и побарала да ја запише одново (бр. 235, сл. 5), за што тој коментира под таа варијанта:

ДОЈЧИНЪ ВОЕВОДА.

ПЪСНЯ БОЛГАРСКАЯ.

Боленъ си Дојчинъ лежѣше¹,
На дѣкѣтъ² - пиди³ постѣлѣж,
Цѣли ми дѣкѣтъ години.
А невеста⁴ - та му дѣмаше⁵:
«Дојчине, боленъ стѣпане⁶!»

СЕРБСКАЯ.

Разболе се войвода Дојчине
У Солуну граду бисломе,
Боловао за девет година;
Па Солуна не зна за Дојчина,
Они мисле, да е преминуо.

¹ Дојчинъ, воевода Солуня, современникъ Марка Кралевича, суди по пѣснямъ, конца XIV и начала XV вѣка. — *Лежѣше (жя): у Боегова жа.* — *Си.* Въ прибавкѣ этого мѣстоименія, какъ вставочнои

Сл. 3. Две варијанти на „Дојчин војвода“, компаративен приказ
(Бесонов 1855; песна бр.1)

19.

Днѣдо, гюзелз Днѣдо!
 Потѣрчила се в Днѣда,
 На прѣнїо денз Беликденз.
 Как' си дойде денз Беликденз,
 Кинисало малко и големо,
 Малко и големо, старо и младо,
 На ц'рква да идатз, Христоса да чинатз.
 Днѣда га адз паднало,
 Адз паднало, жалз добыло,
 Че на ц'рква не отива,
 Че Христоса неке че,
 И на вѣле натемниса:
 Натема ви пѣсте вѣле,
 Што ми мене излажахте,
 Одз вера ме одверихте,
 Та ми мене потѣрчихте.
 А глейте, глейте, кадѣне!
 Ка отиватз на ц'рквата,
 Малко и големо, старо и младо.
 Што немате денз Беликденз,
 И немате денз Гюрговденз.
 Бре блазезга таа вера,
 Што си има денз Беликденз,
 Денз Беликденз, денз Гюрговденз.
 А вїе лю единз пѣштенз байрамз,
 И не гѣ не гѣ знаете,
 Кой денз ви е, кой не!
 На вишенз Господз гледате,
 Осез кѣршѣмз го поминѣвате!
 Кадѣне ѿ велетз говоре:
 Молчи, молчи, Днѣдо!
 Ке да дойде нашїо байрамз,
 И нїе ке се примениме,
 Примениме, наредиме,
 Днѣда вели говори:
 Барай, варай, пѣсте вѣле!
 Ъмз применнїшз, емз нареднїшз,
 Кой ке тебе да те види?
 Да на ц'рква ты ке идешз,
 Што немате пѣста ц'рква!
 А вѣле ѿ зборѣваха:
 Днѣдо, гюзелз Днѣдо!
 И нїе имаме цамїа.
 Днѣда вели говори:
 Барай, варай, пѣсте вѣле!
 Вїе сз тѣрци не се в'ркате,
 Вїе сз Христїани не се в'ркате,
 Дома седнїшз кѣкѣвнїца.

235. *)

Днѣдо, гюзелз Днѣдо!
 Потѣрчила се в Днѣда,
 На прѣнїо денз на Беликденз.
 Де се дойде денз Беликденз,
 Денз Беликденз, денз Гюрговденз.
 Оиѣки идатз на ц'рквата,
 Малко и големо, старо и младо,
 Да си чѣетз „Христоса анешти,“ –
 Какз ги видѣ Днѣда,
 Адз ѿ паднѣ, жалз ѿ добнѣ,
 На вѣле си натемниса:
 Натема ви пѣсте вѣле,
 Што ми мене излажахте,
 Излажахте потѣрчихте,
 Одз вера ме одверихте,
 Одз дрѣшки ме оделихте.
 А вѣле ѿ зборѣваха:
 Молчи, молчи, Днѣдо!
 Неке дойде нашїо байрамз?
 И нїе да се примениме,
 Примениме наредиме?
 Днѣда имз вели говори:
 Барай, варай, пѣсте вѣле!
 Лю единз пѣштенз байрамз,
 И него не гѣ знаете,
 Кой денз ви е, кой не!
 На вишенз Господз гледате,
 Оз кѣршѣмз га оударате,
 На цамїа не отивате,
 Осез мажи не се в'ркате.

Сл. бр. 4. (Верковиќ 1860; бр. 19)

Сл. бр. 5. (Верковиќ 1860; бр. 235)

„Тоа како да сведочи дека Дафина, од толку стотици песни, многу и сама со својот поетски дар ги дотерува, и како права импровизаторка, дадените мисли во зборови ги облекува.“

(Верковиќ, 1860: 255)

Ќе илустрираме со уште еден интертекстуален цитат:

„Во врска со усното творештво на Дафина, ќе се послужиме со истражувањето на Кирил Пенушлиски кој утврдува дека како според бројот на песните, така и според бројот на варијантите, Дафина била една од најнадарените македонски пејачки: од 235 песни кои Верковиќ ги внел во Зборникот, 70 биле варијанти (Верковиќ 1985, стр. 67). Од нив, најмногу има песни со по две варијанти (36). Со по три варијанти има 33 песни, со по четири варијанти 16 песни, а 17 песни се недовршени.“

(Ковилоски 2019: 178)

Споредувајќи ги горе спомнатите две варијанти (сл. бр 4 и 5), лесно видливи се и целосно споделените метрички формули, односно интертекстот (генетскиот скелет), минорните варијации во нив што ја задржуваат метриката на формулата и поголемите што ја нарушуваат, како и нивното поместување низ редоследот на стиховите. Некои од другите варијанти во збирката се доста далечни, со малку или без споделени текстуални формули, а некогаш едвај слични и мотивски.

Според описот, Дафина одговара и на претставата на теоретичарите еден век подоцна, за народниот орален поет, како бриколер и формулаичен импровизатор, изведувач и создавач достоин на Хомер. Слична е ситуацијата и со многу други информатори од кои најраните собирачи ги запишувале песните, често дознавајќи и по стотици песни од еден извор (Китевски 2014). Интересно е што во 1860, епитетот Хомер го добил и Григор Прличев во Атина, за победа на поетски натпревар со авторската поема „Сердарот“ (Borowska 2021).

Браќата Миладиновци во обемиот зборник објавен во 1861 внесуваат и варијанти на песни, со коментар што илустрира слична свест за важноста на варијантноста и улогата на вдохновениот народен пејач/поет во реформирање на песните, што во себе може да содржат и неколку слоја на верувања, идеи и формули, понекогаш и од различни епохи заедно. Миладиновци назначуваат дека речиси сите народни песни ги запишале

од женски извори, народни пејачки што знаеле стотици песни. Тие ја бележат и улогата на музиката и танците за животот, ширењето и непресушноста на песните. Индикативен е и нивниот увид за „прост, јасен и силен“ дух на народната песна, како и дека странските песни имаат свој народен дух и убавина, што кога преминуваат насилно во употреба кај народот без да се слеат со народниот дух, произлегува неубавост што води и до одбивност. Посочени се и примери на песни со варијанти кај тие на соседните народи, со Власи и Грци по 1 песна, и забелешка дека најмногу сличности има со тие на Србите и на Хрватите, особено јуначките песни поврзани со Марко Крале. Има и коментар за природата и застапеноста на метриците на стиховите, кои се од 4 – 15 слогови.

Во (Каранов 1889) е објавен индекс („показалец“) на варијантите на 335 песни од зборникот на Миладиновци објавени во други публикации. Референците кон публикациите со варијанти се распоредени според класификацијата од зборникот, што е единствена критика (Стоилов 1916) за показалецот. Каранов сакал да подготви пообемна анализа на збирката, вклучувајќи споредби по стихови, но се откажал од тоа (Саздов 1969).

Во 1981 во реизданието на збирката, од Милка Миладинова има објавено индекс на насловите или првиот стих на песните, со забелешки. Означени се 97 варијанти на песни во зборникот, а од нив посебно и 15 што биле посочени од К. Миладинов. Има и 37 песни со ист наслов, а што не се варијанти, означени како „(друга)“. Повеќето останати забелешки се анализа на неинтертекстот во новото издание, главно, мали разлики во правопис и печатни грешки во старото.

Во критицизираните (Китевски 2014) збирки на Милојевиќ, 3 книги од 1869 –1875, се наоѓа избор на песни што вклучува и огромен број препознатливи македонски песни. Во Книга 1, со коментар се објавени и две варијанти на само една песна од Македонија, а се наоѓаат и други (помалку) слични песни во зборникот. Книга 2 содржи неколку неозначени варијанти на песни, а кај многу песни е забележана формулаичноста, како за набројување на родот, и објаснето кои делници се повторуваат, а во кои се менуваат зборови.

Книга 3 е посветена на Македонија, од каде што се собрани барем 420 од 597 објавени песни. Во збирката се наоѓаат варијанти на околу 25 песни од Македонија, некои означени со „(пов. :)“ и слично. Во предговорот Милојевиќ кажува дека во првите две книги има објавено неколку

стотини песни од Македонија од Дебарската нахија и од „Мија“-ците, а дека има собрано над 880 песни од „Стара (права) Србија“ и очекува уште 280 необјавени песни да бидат во Книга 4. Ова укажува дека се објавени околу 600 песни од Македонија во сите три книги, а во првите две книги има околу 180 песни. Во предговорот, Милојевиќ нагласува за обидите да бидат објавени песните под друго име за народноста, од членови на Српското учено друштво што требало да го печати зборникот, на што тој се спротивставува без да ги уважи критиките, по што е одбиен од Друштвото, па го печати сам.

Во 1882 г. Качановски го објавува својот Зборник, во кој од 224 објавени текста, 25 се песни што имаат вкупно 70 варијанти, печатени по редослед, од кои две песни се со по дури седум варијанти од разни извори. Прибележувани се детални информации за кога, каде и од кого е собрана песната, а песните се подредени во пет категории. Ова е една од првите посериозни публикации со варијанти на текстови.

На крај на 19 век, во Македонија, во Хрватска и во Словенија, некои од збирките на народни песни се конципирани со варијантите како составен дел од организацијата и содржината.

Први сериозни музиколошки публикации на јужнословенски народни песни, со варијанти и на текст и на мелодии, во четири тома објавува Фрањо Кухач во 1878 – 1881. Во нив се вклучени и мал број песни означени од Македонија, и малку повеќе означени од Бугарија, што најчесто се македонски, а една е со наслов/стих „Македонец жално пјеје“ (Кућаџ 1881). Интересно е што Кухач често објавува варијанти на песни што се споделени помеѓу различни јужнословенски подрачја и народности, меѓутоа вакви варијанти има најчесто споделено само помеѓу српските, хрватските и словенечките говорни подрачја.

Шапкарев во неговите збирки во 1891 објавува околу 1300 песни, од кои барем 50 се со (речиси) ист наслов и варијантни, а за некои песни дадени се референци до други публикации со нивни варијанти. Во Книга 6 е објавен индекс со варијанти за сите песни (по азбучен ред), со референци и во други публикации, и во зборниците на Шапкарев (Шапкарев 1891).

Индексот на Шапкарев има 1663 референци до песни со ред. бр. во зборниците на Шапкарев, означени со „Н-рџ“ и сл., па следува дека има барем 360 референци до варијанти во зборникот. Индексот содржи и неколку стотини референци до варијанти на песни во околу 20 други

публикации. По обемност каталогизира повеќе песни и од Показалецот на Каранов, и од поединечните два тома на Стоилов. Тоа ги прави и зборниците и индексот посебно значајни за историјата на фолклорот и варијантите на македонската народна песна.

Мошне значајна е збирката (Драганов 1894), во која се објавени 185 песни, а за околу 40 има референци до нивни варијанти во други публикации. За една песна е посочена слична грчка варијанта. Драганов пишува дека собрал околу 1200 песни на терен во Македонија, за кои објавува и мала каталогизација, а неговите лични истражувања го осигурале во етно-лингвистичката посебност на Македонците од Србите и Бугарите. Во книгата се дискутирани и содржински аспекти на песните, како имиња, народности и др.

Збирката на Карол Штрекељ (1898) од Словенија е конципирана околу варијанти, па речиси сите индексирани песни се понудени со неколку слични варијанти под ист број на индекс, а постојат и значително поразлични варијанти со посебен број на индекс.

Збирките од четири книги јуначки песни (Матица Хрватска 1896 – 1899), содржат целосни варијанти на некои од објавените песни со посебен број во индексот, но и додаток што за песните нуди варијантни текстови и референци до варијанти во други публикации.

Во изданијата на Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина (СБНУ), меѓу објавените народни песни од Македонија има и нивни варијанти. Некои песни се објавени мелографирани, со што почнува објавување и на мелодиски варијанти. Првата објавена мелографирана македонска песна во СБНУ бр. 2, 1890 е „Потфатила Шар Планина“, објавена и со варијанта со поразлична мелодија во СБНУ бр. 11, 1894, „Падна, падна Шар Планина“. Мелографираните песни од СБНУ се преобјавени со етномузиколошка обработка и индекси на варијанти на текст и напев (Фирфов 1962). Направен е индекс на сите материјали од Македонија објавени во СБНУ, што содржи и регистар на песни низ томовите, подредени во 11 категории (Величковски 1977).

Особено значајно е обемното дело на А. Стоилов „Показалец“ со референци кон објавени песни, објавено во два тома (Стоилов 1916, 1918), првиот том за публикации од периодот до 1860, вториот том од 1861 – 1878. Со работа на него било почнато 15 години пред објавувањето, со брат му во Солун, што е пред индексот на Арне во 1910, иако е објавено

по него. Во него се следи класификација инспирирана од тие за приказни и од тие кај неколку автори, со 4 општи категории со поткатегории, во кои се наоѓаат 1064 мотиви на народните песни, тематски организирани во две половини во двата тома. За секој мотив е дадено кратко сиже, под кое има листа со референци до публикацијата, метрика, потекло и запишувач (ако има информации). Дадени се уште неколку помошни индекси, како и библиографија со преглед на колку и какви песни се употребени, и историски и општествени погледи околу референцираните извори. Во Том 1 се индексирани 770 песни со 27041 стиха во, а во Том 2 се 1254 песни со 47251 стиха. И во двата тома, над половина од песните се од Македонија, пред сè поради бројот на песни во збирките на Верковиќ (335) и Миладиновци (660), а и од други објавувачи на македонски песни.

Интересен е и т.н. Ерлангенски ракопис, што првпат е објавен во (Геземан, 1925), а веројатно е запишан во првата третина на 18 век, што го прави најстар ракопис со збирка јужнословенски народни песни. Содржи доминантно српско-хрватски песни, но има и песни на македонско говорно наречје. Најновото издание на ракописот е и електронско, со веб-страница и база на податоци со можност за интертекстуално пребарување. И двете изданија содржат референци до варијанти и во други публикации и на други песни во ракописот.

На страницата, покрај новиот препис на современ српски јазик, дадени се фототипно и оригиналните ракописи и првото издание на Геземан, што можат да се гледаат паралелно со новиот текст, со легенда за кои се промените делници (зборови, букви) во текстот. Со овој компаративен пристап и интерфејс, лесно се гледа како и каде новата варијанта на новиот препис (Детелиќ и Делиќ 2013), дивергира од стариот препис од Геземан (Геземан, 1925). Приредувачите подготвиле и посебна страна за секоја песна, каде што текстот на песната е означен на местата каде што се промените, а обоен со боја соодветна на типот на промената. Овој пристап за презентација соодветствува со дискусиите во претходните секции, за анализа на неинтертекстот меѓу варијанти, како потенцијално поинформативна содржина од самиот интертекст. Бидејќи се работи за два преписа, а не за две варијанти, разликите се најчесто од една буква или еден збор.

Појава на варијанти кај македонски народни песни од 20 до 21 век

Д. Христов во 1931 објавува прва двојазична збирка и со мелодиски и со текстуални варијанти само на македонски народни песни, од кои дел се позајмени од други изданија, а дел се негови преработки и хармонизации. Христов објавува како додаток две варијанти за кои има и кратка споредба (повеќе: критика), за едната варијанта од песните објавена во Србија дека не е соодветна на народната и по текст и по метрика. Збирката е значајна и поради третманот на асиметричните ритми и метрики специфични за Македонија, за кои Христов пишува дека во нивното изучување го вовел Т. Гавазов од Прилеп, еден од собирачите на објавени мелографирани македонски песни.

Поленаковиќ низ трудовите дава повеќе увиди за варијантите, од примери со референци, преку дискусија за слични песни меѓу народи, до теоретски дискусии за формирање песни и локализација на варијанти. Анализирајќи ја состојбата во 19 век со македонската народна песна и првите објавувачи, дава коментар за првата македонска песна објавена во збирката на Карациќ, дека е позната во неколку варијанти (Поленаковиќ 1952). Пристапното предавање на Поленаковиќ во МАНУ има анализа на присуството на српски песни во Македонија, со увиди за нивните записи и интертекстуални врски со македонски песни, со примери варијанти, и со дискусија за „контаминација“ на српска граѓанска лирика во записи од народна песна, и поопшто, за еволуцијата на народната песна.

Од осамостојувањето на Република Македонија, понатамошните збирки и етномузиколошки истражувања вклучуваат и музички и текстуални варијанти на некои песни во рамки на една публикација:

Првиот и фундаментален етномузиколошки труд за македонски народни песни објавен во Македонија е збирката од Фирфов во 1953 г. Уште во првата реченица на воведот е назначено објавувањето на варијанти на четири песни, а содржи и други слични според наслов и текст.

Во 1959 г. Фирфов објавува уште повеќе варијанти, иако не се означени, но според исти и слични наслови, има над 20 варијанти. Ова е првата збирка базирана на звучни записи на магнетофонски ленти, со архивски број од лентите во И.Ф. даден за секоја песна.

Васиљевич во 1953 г. објавува варијанти и на текст и на мелодија, со избор и на метро-ритмички варијанти. Има 36 песни со 2 – 4 варијанти означени од авторот, а според сличен наслов има барем 10 варијанти.

Македонски мелографи од 19 век, 1962 – има барем 30 варијанти. Содржи и регистер на песните со преглед на три типа варијанти, што е прв и единствен од таков облик за македонски народни песни. Регистарот содржи 254 варијанти, некои само со текст, само со напев, и со напев и со текст, а референцира 14 броја СБНУ и 28 други публикации.

Хаџиманов зборува за варијанти на борбени песни и дава листа од три типа варијанти кај песни, четири што се со иста мелодија а друг текст, шест со иста мелодија и сличен текст, и 10 нови „измислени песни, од одделни народни автори, многу си личат на познатите стари мелодии, а текстот е со нова тема, за соодветната борба“ (Хаџиманов 1960: 120).

(Линин, 1976, 1983) – има барем 12 варијанти, некои со поразлична ритмика. Објавен е само наслов или првите стихови.

(Бицевски, 1988) – има барем 6 варијанти.

(Каличанин, 1998) – има барем 12 варијанти.

(Бицевски, 1997) – има варијанти на народни и црковни и нивни сличности.

(Џешмеџиев, 2017) – има барем 10 варијанти (собрани 1947 – 1949).

(Ѓорѓиев, 2020) – има барем 20 варијанти (собрани пред 1985).

(Фирфов, 2023 – 2024) – има варијанти и дискусија за некои од нив од приредувачите.

(Јаневска, 2024) – има барем 10 варијанти.

Пребројани погоре се околу 190 песни со варијанти, најдени само во поединечни публикации, во кои се означени или се со слични или исти наслови. Бидејќи се од иста публикација, овие варијанти се обично значително различни по содржина меѓу себе.

Софтверски беа најдени и 187 сосема исти наслови, во список од 3347 наслови на песни, собрани од овие публикации и мал број други. Од нив, 40 наслови се појавуваат три пати, 12 наслови четири пати, 4 наслови пет пати. Во нив има исти, различни, блиски и далечни варијанти.

Појава на варијанти на песни во списанието *Македонски фолклор*

Текстуални варијанти на народни песни може да се најдат во издањата на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, во списанието „Македонски фолклор“ (М.Ф.), во некои книги, збирки и научни трудови, како тие на Х. Поленаковиќ, К. Пенушлиски, М. Китевски, Т. Саздов и др. Во некои трудови се користи класификација според индексот на Арне-Томпсон и сл., а користени се и сопствени шеми. Има неколку труда и одделни прилози во „Македонски фолклор“ што се издвојуваат заради објавување или дискусија на варијанти, па ќе посочиме некои од нив, со фокус на првите броеви на списанието.

Во М.Ф. бр. 2 има трудови, како тие на Линин и на Ристевски, со варијанти на песните, и за Гоце Делчев и за Јордан Пиперката. За борбените народни песни има многу трудови, и со објавени варијанти, и со анализи на текстот и еволуција на песната (Младеновски 2007).

Во М.Ф. бр. 3 – 4, Николиќ објавува 10 нови варијанти со мотивот „Билјана платно белеше“, анализирајќи го варијантниот текст и географските локализирања.

Во М.Ф. бр. 5 – 6, во Соопштенијата, Ристевски објавува две статии со варијанти на песни, кај песна за Д. Чуповски и кај Водичарски песни. Објавени се варијанти и на мелодии и на текст, а и голем број различни текстови што се пеат на иста мелодија.

Во М.Ф. бр. 26 – Одделен прилог – Првиот компаративен преглед на неколку споделени мотиви на баладите во македонската и во албанската народна песна, со дискусија на текстуалните варијанти (Јаќоски 1980).

Во М.Ф. бр. 29 – 30, Зиглер објавува анализа на мелодиска формула (глас) присутна во обредни песни од Битуше, со порамнување мелодии од неколку песни и варијанти.

Во М.Ф. бр. 38 – Одделен прилог – Во (Каличанин 1985) се објавени девет текстуални варијанти, како и индекс на над 400 македонски песни во „Анкетен пресек 1949 – 1953“ на САНУ. Оваа збирка е моментално во процес на дигитализација во база на податоци (ФЗЕИ) во која се објавени онлајн веќе 3305 од 17112 текста. Во базата (ФЗЕИ 2022) сега се наоѓаат 72 песни означени како македонски, во кои има и варијанти. Во листите кај Каличанин има и песни што не се означени со МК на страницата.

Се издвојуваат два броја на *Македонски фолклор* во коишто се дискутираат проблеми на класификација и жанрови, М.Ф. бр. 27 – 28 и М.Ф. бр. 43.

Во 1981 во М.Ф. бр.27 – 28 од Лазо Каровски е објавена шема за класификација на народна песна од 10 категории. Шемата е изградена врз основа на претходно користените шеми во Институтот за фолклор. Немаме податоци дали е употребена во некоја публикација со песни, но има некои сличности со шемата од Крстиќ (види подолу). Авторот коментира дека веќе има 6000 класифицирани песни на Институтот за фолклор.

Во 1999 во М.Ф. бр. 53 има краток преглед на објавени индекси на епска поезија на балканските Словени. Во него се спомнати три целосни индекси од Бугарија, два тематски од Македонија за настан, еден српско-хрватски за еден херој и еден целосен за балкански Словени (Крстиќ). Во нашиот труд се прегледани индексите на Крстиќ и на Стоилов, но не и другите два целосни индекси од Бугарија до кои немавме пристап. Од овие два индекса, за тој на Романски (1925 – 1929) најдовме краток позитивен коментар, иако рецензентот не можел да го прочита (Taylor 1968). Авторката најавува дека подготвува индекс на теми за сите јужнословенски области и коментира анализа на околу 900 текста песни, но немаме податоци дали е објавен.

Индекси, библиографии, онлајн изданија и други извори

Во 1968 во „Руски фолклор“ бр. 11 се објавени компаративни анализи меѓу фолклорот на разните словенски народности, вклучувајќи и варијанти од Македонија (Путилов 1968). Анализата на еволуција во словенската епска традиција на (Смирнов 1974) вклучува индекс на 93 епски теми, подредени во 11 групи и референцира и македонски варијанти.

Во 1984 е објавен Индекс на мотиви на народни (епски) песни на балканските Словени на Крстиќ, подготвен во 1963, но не бил издаден. Ова е една од ретките вакви шеми за класификација на народни песни, што се првенствено застапени кај народните приказни, како индексот мотиви на Томпсон, од којшто и Крстиќ бил инспириран. Индексот има 10 класи, организирани тематски со поткласи, во кои се мотивите. Има и неколку регистри и прегледи, како за извори, имиња, теми и сл. Споделени мотиви

обично се показател на варијантност и на интертекстуалност, па овој тип публикации се најблиску до систематизација на варијанти на песни. Во книгата има и регистар на 232 песни со варијанти, главно, епски, подредени по класификациите. Сепак, индексот не е потполн, што е забележано и од подготвувачот, а и во истражувањата на варијанти за овој труд.

Во 2016 од Новаковска е објавена значајната „Библиографија на македонската музика“, што содржи референци до голем број публикации со нотни записи од народна музика, вклучувајќи ги и најреферентните од овој труд. Не се содржани сите изданија со нотни записи во Република Македонија, бидејќи некои не се поднесени како музикалии и евидентирани така во НУБСК, што значи дека има уште публикации вон библиографијата.

На страницата www.pesna.org се објавени македонски народни песни. За секоја песна има само еден текст, а се чуваат повеќе аудиозаписи, некогаш снимени со поразлични текстуални варијанти. Може да се каже дека на тој начин страницата за секоја песна чува дел од нејзината звучна, односно аудиофамилија на песни. Повеќето објавени песни на страницата се базираат на некое звучно издание на песната. Обично објавениот текст е репрезентативен на најпопуларната варијанта или најчестиот интертекст, па на некој начин неговиот избор ја фиксира таа варијанта како „најрепрезентативна“, презентирајќи ја само таа на страницата.

Електронската база на податоци „Епска народна поезија“ објавена на веб-страницата, содржи корпус од 1254 српско-хрватски епски песни во десетерец, објавени од 19 до 20 век.

На страницата WebFolk Bulgaria – База на бугарски фолклор, се наоѓаат и македонски песни, главно, собирани од Пиринска Македонија, но и вон територијата на Бугарија. Во базата има голем број варијанти и слични песни, а и мета-податоци за песните. Иако нема можност за барање по текст, сепак има опширни можности за пребарување по разни информации и категории за песните (фолклористички, музиколошки и др.), преку кои може да се наоѓаат песни по сличности како потекло, ритмика, битова функција и др.

Во 2006-2021 од Молов се објавени како е-книги, 8 тома на Български фолклорни мотиви. Секој том соодветствува на тип песни, на пр. Том 1, Обредни, Том 2, Балади итн. Мотивите се кратки апстрактни описи на содржината на песната, под кои се групирани многу текстуални

варијанти со слична содржина од различни региони, вклучувајќи многу од Македонија. Некои од варијантите се објавени (има референци), а некои се нови. Групирањата на песните во мотивите се налик на групирањата по фамилии на песни.

Процена на број на варијанти на македонски народни песни низ разни изданија

Даваме проценка на бројот на варијанти во прегледаната литература. Точни бројки не се дадени поради различните видови варијанти и нивно наоѓање низ изворите, и разните начини на нивно пребројување низ публикациите. Проценетите бројки се дадени како долна граница, што би можела да се допрецизира на повеќе начини. Во 20 век се разгледувани само етномузиколошки публикации со мелодија, од кои речиси сите се и со текст на песната.

Во рамки на една публикација, најчесто обележани (од автор):

– Во 19 век има објавено барем 500 текстуални варијанти на песни.

Во 20 век има објавено барем 200 мелодиски варијанти на песни.

Во колекција од повеќе публикации, според (речиси) исто име:

– Во 19 век има објавено барем 30 мелодиски варијанти на песни.

Во 20 век има објавено барем 500 мелодиски варијанти на песни.

Само три индекси на варијанти се со само македонски песни. Сите три се со песни објавени во 19 век и до почеток на 20 век, вкупно околу 2350 песни. Индексираат барем 1900 песни за кои посочуваат барем една варијанта. Индексот на (Каранов, 1889) има 335 песни од Миладиновци за кои има варијанти во други публикации или кај Миладиновци. Во дел од песните без варијанти се препознаваат такви што уште се пеат и имаат објавувано варијанти во 20 век. На (Шапкарев, 1891) има варијанти за практично сите 1300 песни, од кои барем 360 се варијанти во истиот зборник. На (Фирфов, 1962) има текстуални или мелодиски варијанти за 254 од 391 песни објавени во СБНУ до почеток на 20 век. Овие три индекса покриваат различни етапи од 19 век. Каранов почнува со Миладиновци и референци од 19 век, Шапкарев го заокружува 19 век со неговите песни и нови референци, а Фирфов го проширува 19 век со мелодии и со референци и од 20 век.

Заклучок

Од прегледот на литературата и процената на варијанти, можеме да заклучиме:

Во 19 век се објавени барем 2000 варијанти на текстови на песни. Барем 500 од нив се во иста публикација, односно имаат значителни разлики меѓу себе.

Во 20 век се објавени барем 500 варијанти на мелодии на песни. Барем 200 од нив се во иста публикација, односно имаат значителни разлики меѓу себе.

Следствено, има доволно објавени варијанти на македонски народни песни, што би биле основа за правење дигитален корпус песни и што ќе послужат за понатамошни компаративни алгоритамски анализи на сличности и еволуција во текстови и во мелодии.

Идна работа

Во овој труд разгледувавме барање варијанти според ист или сличен наслов. Тоа беше правено и рачно и со софтверско подредување листи на наслови. Прегледаниот објавен материјал овозможува повеќе пристапи за наоѓање варијанти, како по содржина на песните или по референци. Содржинскиот пристап може да биде текстуален и музички. Текстуалниот пристап може да биде само по наслов или и по цела содржина на песната.

Дигиталното запишување на песните ќе овозможи нивно пребарување по содржинска сличност, без а priori информации кои песни се варијанти или некако слични. Наодите од различни дигитални методи за барање на варијанти ќе можат да бидат споредувани меѓусебно, а и со постоечките листи на публикувани варијанти – и во една публикација, и во индекси со референци. Ова би помогнало да ги евалуираме методите за барање сличности, а понатаму со нив и да ги прошириме постоечките индекси на варијанти, со нови референци до варијанти од збирките, а и да направиме нови индекси на варијанти за голем корпус.

Првичните истражувања со алгоритамско барање сличности и класификација на текстуални (Спироски 2024) и мелодиски варијанти (Спироски и др., 2024) потврдуваат дека е возможно да се употребат алгоритмите на голем корпус на песни за автоматско наоѓање на содржинска

сличност и класификација на варијанти. Понатаму е планирано дигитализирање на песните од повеќе збирки и формирање корпус песни за алгоритамско барање на сличности и анализа на еволуција. Корпусот ќе биде истражуван компаративно со методи од машинско учење, статистика, биоинформатика, компјутерска лингвистика и др.

Литература:

- Бессонов П. А. 1855. *Болгарские песни из сборников Ю. И. Венелина, Н. Д. Катранова и других болгар*, Временник Императорского Московского Общества истории и древностей российских, Кн. XXI, Ч. II: Материалы, Москва
- Бицевски Т. 1986. *Двогласјето во СР Македонија*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
- Бицевски Т. 1997. *Мелодикаџа во македонскаџа народна џесна*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
- Бурић М. 2016. „Интертекстуалност народне епске десетерачке пјесме као лингвостилистички феномен (у свјетлу Вукове теорије)“, *Девеџи лингвистички скуџ* „Бошковићеви дани“, књ. 9, стр. 203–214, Одјељење хуманистичких наука Црногорске академије наука и умјетности, Подгорица
- Василевић М. А. 1953. *Југословенски музички фолклор II: Народне мелодије које се џевају у Македонији*. Београд: Просвета.
- Величковски Б. 1977. „Индекс на македонскиот етнографски и фолклорен материјал во СБНУ (I – L)“. *Македонски фолклор*, бр. 19–20, стр. 233–259, Скопје
- Верковић С. И. 1860. *Народне песме македонски Бугара. Књига прва, женске песме*.
- Геземан Г. 1925. *Ерлангенски рукоџис сџарих срџскохрваџских народних џесама*. Сремски Карловци: Српска краљевска академија.
- Детелић М. & Делић Ј. 2013, „Проблеми приређивања “Ерлангенског рукописа”“, *Књижевна историја* бр. 151, стр. 835-852
- Димовска К. 2014. „Книжевноста како Јанус – за дихотомијата меѓу усната и пишаната книжевност“. *Filološke studije*, 12 (1), 0-0. <https://hrcak.srce.hr/138416>
- Димовска К. 2022. „Хронотопот и народната мудрост во шест епски песни“, *Македонски Фолклор* 82, стр. 253-274, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје.
- Драганов П. Д. 1894, *Македонско-славјанскиџ сборник с приложением словаря*, Записки Русского географического общества Т. 22, Тип. Е. Евдокимова, Санкт-Петербург

- Ѓорѓиев Ѓ. 2020, *Најсѝпар сѝил на македонскоѝо народно ѝеење*, Arg lamina, Скопје
- Ђурић М. 2013, „Зашто певач није песник?“, *Токови изучавања срѝскоѝ усменоѝ сѝваралашѝвау друѝој ѝоловини овадесетѝоѝ века*, СРПСКА КЊИЖЕВНА КРИТИКА ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА - ТИПОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА, ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ, БЕОГРАД
- Жежел-Каличанин Т. 1985, „Македонски материјали во „Анкетен пресек 1949-1953“, *Македонски Фолклор* 38, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Јаневска, А. 2024, *Македонскоѝо ѝрадиционално народно ѝеење во: Мала Пресѝа, Голо Брдо и Гора*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Јаќоски В. „Баладите и баладните мотиви во македонската и во албанската народна песна“, *Македонски Фолклор*, год. 13, бр. 26, 1980
- Каличанин Т. 1998, *Песниѝе на македонскиѝе иселеници во Канада и САД*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Караѝић С. В., 1822, *Додаѝак к Санкѝѝеѝтербуѝским сравниѝељним рјечницима свију језика и нарјечија : с особѝѝим оѝледима буѝарскоѝ језика*, Виена
- Каранов, Е., 1889. „Показалец на најѝчаѝаниѝе до сеѝа, в различни сборници и ѝериодически сѝисания, варијанѝи оѝ ѝесниѝе в Сборника на браѝѝа Миладиновци“, СБНУ, 1889, I, стр. 157—175
- Качановскѝѝ В., 1882, *Сборникъ западно-болгарскихъ пѝсенъ съ словаремъ; Сборникъ Отдѝленя Русскаго Языка и Словесности Императорској Академиѝ Наукъ. Томъ XXX, № 1*, Санктпетербурѝ
- Китевски М. 2014, *Исѝорија на македонскиѝо фолклор*, Гирланда, Скопје
- Ковилоски С. 2019, „Наследничката на Хомер: Дафина од Просеник, Серско“, *Палимѝсесѝ*, бр. 7, стр. 171-182
- Кузман А. 2021, „Чалгацијата како создавач/креатор“, *Македонски Фолклор* бр. 79, стр. 51-57, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Линин А. 1983. *Македонскиѝо сѝѝих и најѝев*. Скопје: Македонска книга.
- Миладиновци Д. и К. 1861, *Бжлѝарски народни ѝѝсни*, Загреб
- Милојевић М. С. 1869-1875, *Песме и обичаѝ укуѝноѝ народа срѝскоѝ: I-III. Књѝа*, Белград
- Младеновски С. 2007, „Преобликувањето на мотивите во народните песни на балканските народи“, *Македонски Фолклор* бр. 64, стр. 13-30, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Новаковска, Е. 2016. *Библиоѝрафија на македонскаѝа музика: Печатѝени музикални. Кн. 1.*, Скопје: Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски.”

- Поленакониќ, Х. 1952, *Страници од македонската книжевност*, Издава: „Кочо Рацин“, Печатница: „Гоце Делчев“ II (444) — Скопје
- Поленакониќ Х. 1953, „Четири прилога кон проучувањето Зборникот од народни умотворби на К. А. Шапкарев“, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, бр. 6, стр. 105–185.
- Поленакониќ Х. 1967, „Нови материјали и студии за браќа Миладиновци (I)“, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, бр. 19, стр. 353-391
- Поленакониќ Х. 1973, *Студии од македонскиот фолклор*, (Одбрани трудови; кн. 2), Мисла
- Путилов Б.Н. 1968, „Русские и южнославянские эпические песни о змеборстве“, *Исторические связи в славянском фольклоре. Русский фольклор II*, АН СССР, ИРЛИ, Издательство „Наука“, Москва-Ленинград
- Саздов Т. 1969, „Ефрем Каранов – живот и дело“, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, бр. 25, стр. 199-222
- Саздов Т. 1973, „Две нови варијанти на песната за Марко Крале и брат му Андријаш“, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, бр. 24-25, стр. 379-386
- Смирнов Ю.И. 1974, *Славянские эпические традиции. Проблемы эволюции*, Издательство „Наука“, Москва
- Спироски О. Кузман А., Стојкова-Серафимовска В., Даутовски Д., Коцарев Љ., 2024, „Класификација на мелодии од народни песни и црковни напеви од Македонија и Русија со биоинформатички алгоритми“, *Македонски Фолклор*, бр. 86, стр. 5-33, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Спироски О. 2024, „Алгоритамско наоѓање сличности во текстови на македонски народни песни и нивна класификација“, *XXII Меѓународен симпозиум „Фолклористиката и културното наследство“*, 22.11.2024, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје
- Стоилов А., 1916, *Показалец на печатаните през XIX век български народни песни. Том 1 (1815-1860)*, Българска библиотека, бр. 11, Софија
- Стоилов А. 1918, *Показалец на печатаните през XIX век български народни песни. Том 2 (1861-1878)*, Българска библиотека, бр. 14, Софија
- Ќулавокова К. (приредувач), 2021, *ПОИМНИК на книжевноста теорија — второ дојолнето и изменето издание*, Македонска Академија на Науките и Уметностите, Скопје
- Узунски Д. 1991, „Запали се, маце, планината“, *Македонски Фолклор*, бр. 47, стр. 133-143, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Фирфов Ж. (ур). 1953. *Македонски музички фолклор: Песни I*. Скопје: Книгоиздателство „Кочо Рацин“.

- Фирфов Ж., М. Симоновски и Р. Проданов (ред.). 1959. *Македонски музички фолклор: Песни 2*. Скопје: Фолклорен институт на НР Македонија, Оддел за народна музика и кореографија.
- Фирфов. Ж. и М. Симоновски (ред.). 1962. *Македонскиџе мелоџрафи од крајоџ на XIX век*. Скопје: Институт за фолклор.
- Хаџиманов В. 1960. *Македонски борбени народни џесни*. Скопје: Книгоиздателство за уметничка литература „Кочо Рацин“.
- Христов Д. 1931, *66 Народни Песни на Македонските Бџлгари; 66 Chansons Populaires Des Bulgares Macédoines*, Македонски научен институт, Софија
- Чешмеџиев Ј. 2017, *Македонски народни џесни*, Китевски М. (ур.), Гирланда, Скопје.
- Bayard S. P. 1950, “Prolegomena to a Study of the Principal Melodic Families of British-American Folk Song”. *The Journal of American Folklore*, vol. 63, no. 247, 1–44.
- Bartók B., 1951, *Serbo-Croatian Folk Songs*. Texts and Transcriptions of Seventy-Five [75] Folk Songs from the Milman Parry Collection and a Morphology of Serbo-Croatian Folk Melodies by Béla Bartók and Albert B. Lord, with a Foreword by George Herzog. Columbia University Press, New York, and Geoffrey Cumberlege, London
- Borowska M., 2021. „The Slavic Homer: From Grigorios Stavridis to Grigor Prličev“ (J. Dutkiewicz, Trans.). *Colloquia Humanistica*, 2021(10), Article 2665. <https://doi.org/10.11649/ch.2665>
- Dawkins R., 1976. *The selfish gene*. New York, Oxford University Press
- Kuhač Fr. Š., 1878-1881, *Južno-slovenske narodne popievke, I - IV knjiga*, Zagreb
- Lévi-Strauss C., 1974 [1962], *The Savage Mind*. London: Weidenfeld & Nicolson
- Ljubinković N., 1991, “Teorija formule A. B. Lorda u svetlu ruralno-urbanih odnosa”, *Македонски Фолклор*, бр. 47, стр.115-121, Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, Скопје
- Matica Hrvatska, 1896-1899, *Hrvatske narodne pjesme, Knjiga 1-4*, Zagreb
- Parry M. (Author), Parry, A. (Editor), 1971, *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*, Oxford at the Clarendon Press
- Taylor A., 1968, “Lists and Classifications of Folksongs”, *Jahrbuch für Volksliedforschung*, 13. Jahrg, pp. 1-25
- Rakić B., 2006, „Subverted Epic Oral Tradition in South Slavic Written Literatures, 16th–19th Centuries“. *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies* 20(1), 131-150. <https://dx.doi.org/10.1353/ser.0.0006>.
- Štrekelj K. 1898, *Slovenske narodne pesmi, Zvezek 1*, Ljubljana

- Milman Parry Collection of Oral Literature ; Widener Library Room C, Harvard University, Cambridge, MA 02138; <https://mpc.chs.harvard.edu/> (Пристап: 23.01.2025)
- Lord A. B., 1981, *The Singer Of Tales*, Online version of the 2nd ed., Originally published in 2000 by Harvard University Press. (Пристап: 21.02.2025) http://nrs.harvard.edu/urn-3:hul.ebook:CHS_LordA.The_Singer_of_Tales.2000
- Bronner S.J., & Dundes, A., 2007, *Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Logan: Utah State University Press. <https://muse.jhu.edu/book/9407> (Пристап: 15.02.2025)
- WebFolk Bulgaria - Multimedia Database for Authentic Bulgarian Musical Folklore <http://musicart.imbm.bas.bg/en/default.htm> (Пристап: 14.01.2024)

Ognen Spiroski

MACEDONIAN FOLK SONGS, VARIANTS AND INTERTEXTUALITY

Summary

The paper presents a review of the literature related to variants in Macedonian folk songs with the aim of forming a digital corpus of folk songs for algorithmic analyses of their similarities and their evolution. We present an awareness of the presence and importance of song variants even among the earliest collectors and scholars in the 19th and 20th centuries. This is part of a broader trend of collecting and studying variants of folk songs, including those of the South Slavs, which has given rise to new classifier models and theories in science, as well as a large number of publications with songs and variants.

Keywords: intertextuality, textual formulas, folk song variants, song classification, literature review.